

PUSKÁS LAJOS:

A KISEBBSÉGI ÉLETFORMÁRA VALÓ NEVELÉS ISKOLÁINKBAN

Erdélyi Iskola – 1937/38, V. évf. 1-2. sz. 11-17. l.

I.

Vezető közéleti személyek, építő szellemű lapjaink, jövőnket komoly lélekkel mérlegelő társaságok tele vannak panasszal az évről-évre kikerülő, elhelyezkedést, megélhetést kereső új nemzedék ellen. Általános vád, hogy nem tudnak beilleszkedni a kisebbségi helyzet adta életformába, minden törekvésük ma is szerény, de biztos létet nyújtó hivatalnoki állás, a diplomaszerezés azzal a hiú ábránddal, hogy majd beül egy hivatalba, és mint apja és nagyapja, gondok s a saját személyének kockázatos vállalkozásokba való vetése nélkül majd csak meg fog élni. Felhoznak példaként fiatalembereket, akik oklevéllel a kezükben vagy félbeszakított tanulmányokkal, a katonaságot is leszolgálva elvárják, hogy kicsiny nyugdíjból élő öreg szüleik tartsák el őket, de arra nem kaphatók, hogy hivatalnok-szüleiktől nem taposott új utakra lépjenek. Pedig nem is mindig kellene az ipar és a kereskedelem új útjait – sokszor nagyon is kezdetleges nekiindulásokkal – járni, hanem a diploma felkészültséggel csak egy-egy kis vidéki városba, a kultúrától távolabb eső faluba kellene elmenni, letelepedni s a megélhetés biztosítva volna. De köt a nagy város, köt a megszokott keret, irtózunk az új környezetben, tisztán a magunk emberiségéből nekivágni a küzdelemnek s vállalni a kezdetnek sokszor a mindennapi kenyér nélkülözéséig menő nehézségeit. Ezért látunk aztán annyi letört, életkedv nélküli fiatalembert, ezért a felnőttek borúlátása, ha jövőnk kilátásait vizsgálják.

S a helyzetet tisztán látó kritikusok részére annál tragikusabb ez az állapot, mert nem sorsszerű, nem elkerülhetetlen végzet az, hogy nemzeti közösségünk napról-napra alább csússzon a megsemmisülés felé. Van kivezető út, vannak megoldások. Hiszen falvainkban társadalmi betegségek, gyermekhalandóság, egészségtelen

életmód apasztják sorainkat, a kiáltó szükség tehát magyar orvos után kutat. Testvérek közti pereskedések vagyonokat úsztatnak el – megértő, az ügyet szolgáló jogászokra volna szükség. Míg termelőinktől a fogyasztóig eljut termelvény, idegen uzsorások gazdagszanak – a falu és város gazdaságát megszervező, lelkes, értelmes, ötletes fiatalok egész seregének kínálkozik munkaalkalom. S míg ezen és sok más szükségünknek kielégítése közben fiataljaink könyöradományok és szolgai fizetés-morzsa helyett tisztességes megélhetéshez jutnának, népünk mindenütt megértő, saját fájának szeretetétől izzó segítőt, tanácsadóra találna bennük.

Igen, mindez így lehetne, ha... Ha fiatal nemzedékünk az elmúlt húsz év alatt a mai napig megtanulta volna marokra fogni a munkát, bármilyen legyen is az. Ha a szebb jövő reményében igényeit le tudta volna szorítani a rongyszedőnek hagymáig és kenyérig terjedő igényéig. Ha lett volna bátorsága egy táskával a kezében házról-házra járni és árulni tojástól kezdve ruhaszövetig mindent, amire éppen szüksége lehet egy családnak. Ha rá tudta volna szólni magát arra, hogy orvos létére egy koffernyi műszerrel falura menjen s tojásért, csirkéért, s ha ez nincs, ingyen is ellássa a rászoruló embertestvérét. Ha lett volna benne annyi üzleti érzék, szervező tehetség s a szövetkezésben gyakorlat, hogy becsületességével, hozzáértéssel szövetkezetekbe tömörítse maga körül községe egész termelését, fogyasztását. Ha lett volna benne annyi önfegyelem, hogy le tudja mondani a közösen végzett munka sikeréért a maga személyes érdekeiről. Ha középiskolai vagy egyetemi diplomájának jelentőségét úgy értelmezte volna, hogy a legszegényebb ipari vagy kereskedelmi kezdeményezésekből neki látóköre s szellemi fölénye folytán fölfelé ívelő, virágzó, nagystílusú vállalkozásokat kell népe körében kifejlesztenie. Ha egyszóval lett volna benne elég gerincesség, elég elszántság arra, hogy minden akadályon keresztül is kiverekszi magának a tisztességes megélhetést.

II.

El kell ismerni, hogy a panaszok jogosak. De csak részben. A mulasztás nemcsak a fiatalokat terheli. Hiszen ha őket hallgatjuk meg, ugyanilyen elkeseredett vádakot hoznak fel az előbbi nemzedékek ellen. S ebben is van némi igazság. Úgy vélem azonban, hogy mulasztás tereli nem kis részben az *iskolát* is. Mert ha a fentemlített sok „ha” mind egy-egy olyan jellembeli hiányt jelent, amelyet helyrehozni jórészt az iskola feladatai közé tartozik. A jelenben legalábbis más keretet erre nem ismerünk. Az iskola átveszi a családtól a gyermeket, ahol ő maga *egyéni* életét élte. S a fejlődés éveiben ugyancsak az iskola tartja a gyermeket állandó befolyása alatt, s előkészíti arra, hogy az ifjúkorban bevonuljon a társadalom életébe, mint ennek hasznos tagja. Tehát az iskola feladata *felismerni azokat az igényeket*, amelyeket a társadalom tagjától várunk, és *jellemnevelésnek útjait ennek megfelelően irányítva*, a rábízott ifjút alkalmassá kell tennie feladata betöltésére.

„Nem elég tehát, hogy az iskola a tanulóknak szervesen gyülekezete legyen, ahol mindenki a tehetsége s a maga érvényesülési vágya szerint megtanulja a kijelölt anyagot. Ha azt akarjuk, hogy az iskola előkészítése a leendő polgártársadalmi szerepére,

az iskolát szervezett kis társadalomnak kell tekintenünk. Ha az egész iskola így nem szervezhető meg, akkor legalább gondoskodni kell arról, hogy az iskola keretein belül, annak védelme alatt *létesüljenek intézmények, a nagy társadalomnak mintegy kisebbitett másai, melyekben a növendékek mint ifjú, de önálló felelősségű polgárok működnek.* Így az iskola az ifjú szellemi képességeinek nevelésével fejleszteni fogja a társadalmi éltre való képességeket is. Másként pedig célt érni nem lehet. *Jellemnevelés elméleti alapon nem végezhető,* csak úgy, hogy az ifjúnak a cselekvésre alkalmat nyújtunk. Ha az úszást nem lehet könyvből és magyarázatból, de még az úszásra való buzdításból sem megtanulni, hanem csak úgy, ha módot adunk a növendéknek az úszásra, annál inkább áll ez a társadalmi élet bonyolult formái közt való helyes magatartás elsajátítására. Amikor ma a cselekvő iskola a munkáltató módszert minden térre igyekszik átvenni s a diák gázmaszkkal a fején járja a kísérleti kamrákat, bizonyára nem elégedhetünk meg a polgári erényekre való nevelésben egyes tanárok elejtett mondataival s még csak a heti egy osztályfőnöki óra bármilyen lelkes beszédeivel sem. A társadalmi éltre előkészítő laboratóriumokra van szükség.

Ha pedig mindez áll az iskolára általában, mennyivel inkább áll a kisebbségi, hitvallásos iskolára! Minél nagyobb, minél bonyolultabb feladatok várnak az életben a mi iskoláinkban előkészített ifjakra, annál nagyobb gonddal kell iskoláinknak ezt a nevelő munkát végezniük. Ha a többséghez tartozó ifjúság a társadalmi életben való elhelyezkedéshez szükséges megszokásokat nem is hozza magával az iskolából, úgy ahogy meg fog élni. Nálunk azonban ennek a nevelésnek a hiánya ahhoz a helyzethez vezet, amelyet cikkem elején vázoltam. Ez a helyzet pedig jövőnk iránt nem sok reménnyel bátorít.

Parancsoló szükség, hogy iskoláink a tőlünk várt *nevelő* munkát elvégezzék. Az iskola kettős feladata közül az elsőt, az oktatás feladatát, a befejező vizsgára, az érettségire való előkészítést elvégzik, jól elvégezhetik az állami iskolák is. Egy jó érettségivizsga-szándékkal iskolánk korántsem tett eleget az ő különleges – hitvallásos és magyar kisebbségi – jellegének. A hitvallásos és az állami iskola célkitűzése az oktatásügyben közös. Ellenben meg kell adniuk iskoláinknak azt a nevelést, melyet az állami iskola nem adhat meg, mert növendékei a többségi nemzet életére készülnek s ez lényegesen különbözik a kisebbségi életformáktól. Ennek a kisebbségi életre intézményesen ránevelő hatásnak a teljesítésével áll vagy bukik iskoláügyünk. Ebben van egyedüli létjogosultsága. Ha kisebbségi iskoláink növendékei iskoláinkban csak *beszélni tanulnak meg magyarul, de kisebbségi magyar ifjakhoz méltóan cselekedni az állami érdekek kellő tiszteletben tartásával nem,* akkor átvehetik helyüket az állami iskolák!

III.

Nem célunk itt a közel húszéves kisebbségi iskolapolitika bírálatába bocsátkozni. Nézzük inkább a lehetőségeket és alkalmazásukra tegyünk meg mindent, amíg nem késő.

Megállapítottuk, hogy vagy maga az iskola legyen teljes egészében egy szervezett diákállam, kis társadalom, kisebbségi életünk kicsinyített mása (ami azonban

körülményeinket ismerve egyelőre megvalósíthatatlan), vagy legalább működniük kell olyan ifjúsági intézményeknek az iskola támogatásával, amelyeknek keretiben a gyermek cselekedetekkel tud előkészülni az életre, felnőtt kora feladataira. Olyan gyakorlati, szellemi és érzelmi érdeklődést kiváltó közösségeknek kell ezeknek lenniük, amelyeknek fejlődése érdekli az ifjút és ehhez a fejlődéshez cselekvőleg is hozzájárulni óhajt.

Ilyen ifjúsági intézmény igen sokféle van. Ide sorozhatók a különféle klubok, sportegyletek, olvasókörok, önképzőkörök, legfőképpen azonban a cserkészlet, az iskolaszövetkezet s bizonyos tekintetben a vallásos egyesületek is.

A legeszményibb ilyen szervezet kétségtelenül a *cserkészlet*. A kisebbségi helyzetre való tekintet nélkül is első helyen áll valamennyi között. Olyan külső formákkal dolgozik, amelyek első látásra megnyerik a fiúgyermek lelkét, felkeltik érdeklődését, cselekvésre való vágyát tettekre lendítik. Működési tere pedig olyan változatos, hogy bármely fiútípus megkapja benne a neki megfelelő érvényesülési lehetőséget. Célkitűzésének középpontjában a testileg, szellemileg és érzelmileg harmonikus egységben fejlődő ember áll. A kisebbségi életre való nevelés szempontjából annyira alkalmas eszközökkel dolgozik, mintha Bi. Pi. Tisztára csak a gyarmatokon csekély számban élő s ezért sok jeles tulajdonságot igénylő angol ifjú számára találta volna ki. A magas keresztény erkölcsi színvonalat követelő cserkészttörvény ellenállhatatlan hatású ereje, a becsületességet, munkakedvet, fegyelmezettséget takarékoságot, egészséges életmódot cselekedetekben is megkívánó próbapontok, a nép minden rétegével táborokban, kirándulásokon szőtt kapcsolatok az őrsi életben a közösségért hozott lemondások az egyéni érdekről, a táborok kemény testi munkája, szigorú napirendje – mind a kisebbségi élet magas iskolájának tekinthetők. A nemzetközi cserkészkapcsolatok, hol találhatnának nagyobb megbecsülésre, mint a békére vágyó kisebbségi ifjában?

E helyen azonban nem foglalkozunk részletesebben a cserkészlettel, mivel az új rendelkezések szerint számunkra ez a lehetőség, a jelek szerint legalábbis egyelőre megszűnt. Utalok az „Erdélyi Iskola” tavalyi IV. évfolyamában megjelent sorozatos cikkekre, amelyek kellő tájékoztatásul szolgálhatnak. (Különlenyomatban kérésre szívesen megküldjük.) Bármilyen legyen is azonban a cserkészlet sorsa itt vagy a külföldön, rendszere, módszere annyira tökéletes, hogy minden más ifjúsági intézmény, amely örökébe lép egyenruha módosítással vagy a nélkül, lényegében a cserkészletet utánozza.

A cserkészlet helyébe hazánkban a *strázsaszervezet* lépett. Nem más ez, mint a nemzetközi cserkészlet hazafias, nemzeti motívumokkal bővítve és a hazai viszonyokhoz alkalmazva. A 14. éven felüliek strázsasozgalmá elnevezésében is megtartotta a „strázsacserkész” nevet. A mozgalom tehát igen sok figyelmet érdemelne tőlünk és teljes lélekkel részt kellene vennünk munkájában, hiszen a régi cserkészmunkát végezhetnék kevés, lényegtelen módosítással. Azonban részünkre a jelen pillanatban ez a megoldás sem lehetséges. Strázsacsapatot csak a hivatalos tanfolyamon kiképzett vezetők vezethetnek, s bár sorainkból nagyon is sokan jelentkeztek ezekre a tanfolyamokra, mostanig egy magyar kisebbséghez tartozó jelentkező sem kapott tanfolyamokra behívást.

A különböző klubok, sportegyletek, önképzőkörök részlet- és bizonyos egyirányú munkássága mellett a jelen viszonyok között egyetlen alkalmas intézmény maradt részünkre: az *iskolaszövetkezetek* intézménye. Itt mindenekelőtt egy igen könnyen adódó fogalomzavart kell eloszlatnunk. Amikor iskolai szövetkezetéről hallunk, rendszeren gazdasági, többnyire fogyasztási szövetkezetre gondolunk. Üzletet látunk magunk előtt, ahol a tanulók beszerzik tanszereiket s esetleg más szükségleteiket is. Kétségtelen, hogy az iskolaszövetkezeteknek ez is egyik megnyilvánulása, azonban nem egyedüli s talán nem is a leglényegesebb.

Tulajdonképpen együttműködésről, sokszor az anyagiak teljes kikapcsolásával való szövetkezésről van itt szó bizonyos közös érdekek védelmére, közös munkák vállalására. Az iskolaszövetkezésben az ifjú tag megszokja, hogy dolgozzék másokért, sőt feláldozza saját kényelmét a közügy fellendítése érdekében. Az iskolaszövetkezet valójában a kooperatív, az együttműködés, a kölcsönös segítség rendszerének nevelő eszköze a kapitalista rendszerrel szemben, ahol a főszempont a pénz, az egyéni boldogulás, az osztályharc. Azt akarja elérni, hogy szolidaritás keljen életre ott, ahol eddig az önzés, a harc irányította a cselekedeteket. S ennek az irányzatnak az új iskola egész életében, a jutalmazó, buzdító, valamint a büntető rendszabályaiban is meg kell nyilvánulnia. Be kell látnunk azt, hogy a kapitalista rendszer nevelés-eredményei végzetesekké válhatnak, különösen a mi társadalmunkban. Nem szabad az ifjúnak a társadalmat olyan vagyonnak tekintenie, amelyből csak a saját maga részére kell hasznot húznia. Nincs tehát más kapcsolata az iskolaszövetkezeteknek a „Szövetkezet” néven ismert gazdasági rendszerrel, mint az, hogy *megteremti ez ifjúságban azokat az adottságokat, megszokásokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy felnőtt korában ezt a gazdasági rendszert minden erejével támogassa s a kapitalista és szocialista rendszerek között a középutat, a kooperáció rendszerét tegye magáévá.* S ha ezek után számot vetünk a kisebbségi életünk diagnózisát állandóan figyelő írónk, vezetőink megállapításaival, akik szerint jövőnket csak a gazdasági és kulturális élet minden irányában erős szolidaritással kiépített szövetkezeti rendszer s mindenféle munkára kapható, élelmes, gyakorlatias, új nemzedék mentheti meg, akkor arra kell törekednünk, *hogy ezek az iskolaszövetkezetek haladéktalanul bevezetessenek minden fokú fiú- és leányiskolába.*

Az iskolaszövetkezetek megalakítása nem ütközik semmi nehézségbe, sőt az elemi iskolai törvény és végrehajtási utasítása (1934) *határozottan elrendeli bevezetését* minden elemi iskolába. Az állami iskolák nagyobb részben be is vezették. A középiskolai törvény inkább az ún. „munkaközösségek” („comunități de muncă”) megszervezését ajánlja. A megalakuláshoz semmi jóváhagyás nem szükséges. Be kell előzőleg jelenteni az iskolai főhatósághoz, a szükséges számú tagot meg kell szerezni, le kell jegyeztetni az üzletrészeket (20.-), az alapszabályokat el kell készíteni, a közgyűlést összehívni, a megszavazott alapszabályokat a Szövetkezeti Központnak megküldeni. Ezek után az alapszabályszerű működést meg lehet kezdeni. (Alapszabály-típusért, a Szövetkezeti Központnál való eljárásért, valamint a szervezésre vonatkozó tanácsokért bárki bizalommal forduljon.)

Az iskolaszövetkezet *tárgya* lehet: közös *termelés* (pl. játéktárgyak készítése), *fogyasztás* (tanszerekkel, tízórással, egyenruhával való ellátás), *takarékosság* (kis összegek összegyűjtése), *értékesítés* (játékszerek elárúsítása), *munka* (kertészet, gyógynövénygyűjtés, borbélyáság, könyvkötészet). Ezekben mind felismerhetjük a felnőttek gazdasági szövetkezetinek kicsinyített mását. De ezeken túlmenőleg az iskolaszövetkezet tárgya lehet: lapkiadás, népművészeti tárgyak gyűjtése múzeumok részére, iskolai szertár gyarapítása, ösztöndíjak létesítése, versenyek rendezése, ének-, zenekarok szervezése, alkalmi ünnepélyek rendezése, népmesék, helynevek gyűjtése, szomszéd falu vagy külvárosi rész gondozásba vevése, téli madárvédelem, kártékony állatok irtása, tanulmányi kirándulások, táborok rendezése, iskolai tanulmányi körök beállítása, gyenge tanulók felkarolása, hősök temetőjének gondozása, és a helyi szükségleteknek megfelelőleg a működési területek megszámlálhatatlan sokasága.

Működő *tagjai* az iskola jelenlegi és volt növendékei 21 éves korig. De lehet választani tiszteletbeli tagokat is (és akik anyagilag és erkölcsileg hozzájárulnak). A tantestület, valamint az ellenőrző tanügyi hatóságok tagjai tiszteletbeli tagok. A tagok kötelessége, hogy a szövetkezeti gondolatnak az iskolán kívül állók, szülők, hatóságok körében is propagandát csináljanak, esetleg közönségükként ezeket megnyerjék, a szülők munkáját, termelvényeit értékesítsék. Az egész iskolát és a szülőket egy gazdasági közösségbe lehet szervezni. Csak arra kell ügyelni, nehogy a szervezet olyan beállításba kerüljön, mintha a szervező tanító vagy iskola érdekében történnék ez az egész. Ez esetben rögtön elveszítené a szabad szövetkezés jellegét és a tanulók részről az érdeklődést

A vezetés és szervezet teljesen a kipróbált cserkészrendszer medrében halad. Maga a vezetőtanár, a tanító mintegy a háttérből irányítja a dolgokat a kisebb csoportok, szakosztályok vezetőin keresztül. Ha egy intézetben van elég tanár, aki időt, fáradságot nem kímélve kötelességének látja, hogy a nap bármely órájában növendékeinek rendelkezésére álljon, akkor legeredményesebb, ha ezek, mint osztályfőnökök veszik kezükbe az iskolaszövetkezet munkáját s így minden osztály egy-egy különleges szakosztályt alkothat. Ha ilyen osztályfőnökkel nem rendelkezik az iskola, akkor az önként jelentkező válogatott elemekkel fogja megszervezni ezt az intézményt az az 1-2 tanító, tanár, aki erre hivatottságot érez. De mielőtt a szervezést megkezdené, tudatában kell lennie annak, hogy az nem egy-két órai munka, tanrendbe be nem osztható és fel nem számítható. Kezdeményezésekkel, ötletekkel, jó kedvvel mindig bírnia kell az iramot. Együtt él a fiúkkal az iskolában, a kirándulásokon, a szülői otthonban való látogatások alkalmával. Csak ily állandó befolyással és a szövetkezés jelszavában végzett állandó foglalkoztatással, felelős tisztségekkel való megbízatásokkal lehet eredményt elérni. Egyáltalán mind a vezetésben, mind a pedagógiai eszközökben és a szervezés módszereiben teljesen át kell venni a cserkészlet jól bevált eljárásait. Még a cserkészlet alapintézményét, a *törvényeket* is, némi módosítással fel lehetne használni. A román iskolaszövetkezet törvényei megkívánják az iskolához való ragaszkodást, szorgalmat, pontosságot, fegyelmezettséget, őszinteséget, hűséget, igazságosságot, felelősséget. Olyan szabályok ezek, amelyek a cserkészletet is jellemzik. Aki ezeket nem tartja meg,

méltó a szövetkezetből való kitételre, amint a cserkészetből is kitennék őt ilyen esetben.

Ha ezek után a cserkészpedagógia teljes ismeretével (ezt könnyen meg lehet szerezni; lásd a tavalyi évfolyamban az irodalmat) indulunk munkára, tulajdonképpen a „*polgáriasult cserkészetet*” alakítottuk meg, az egyenruha, külső dísz, katonai formaságok nélkül, de lényegében mégis a tiszta, ugyanazon ősforrásból fakadó cserkészetet. Ez az ősforrás az emberek közti szolidaritás, a másokért való szolgálat gondolata. A cserkészetnek ez a formája a mi szegényes, dísz és csillogás nélküli kisebbségi életünkhöz talán inkább is illik. Kevesebb lesz a fölösleges, sokszor csak a külföldi cserkészetek utánzását kedvelő ragyogás, de több a helyzetünkhöz alkalmazott komoly munka, Az eredménynek pedig annak kell lennie, aminek hiányát ez írás elején érintettük: a különböző típusú iskolai szövetkezetek munkássága közben *szolidaritásra, válogatás nélküli munkára, kereskedelmi élelmességre, vállalkozó szellemre nevelt új ifjúság, amely önálló életet kezdeni, új utakat keresni képes.* Mert élni akar!

Irodalom:

1. *Organizarea si conducerea cooperativelor școlare*, de Mina Grădinaru
2. *Cooperatiia școlară si învățământul cooperativ*, de T.C. Ion eseu Pașcani. Mindkettő megrendelhető az „Oficiul National al Cooperatiiei Romane” címen Bukarestből.
3. Petrovay Tibor az Erdélyi Iskola 1. évf. 120–122. Lapján általános ismertetést adott az iskolaszövetkezetekről.